Институт за Балканистика
с Център по Тракология
при Българска Академия на Науките

Секция „Култура на Балканите“

Семра Мустафа Ахмед
Редовен докторант по научна специалност 2.1. Филология,
докторска програма „Балкански литератури и култури“.

МЕЖДУКУЛТУРНИ ДИАЛОЗИ В ПРОЗАТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ТУРСКИ ПИСАТЕЛКИ

Автореферат
на дисертационен труд за присъждане на
образователната и научна степен „доктор“

Научен ръководител:
доц. д-р Йорданка Златева Бибина

София, 2025 г.

Дисертационният труд „Междукултурни диалози в прозата на съвременните турски писателки“ е обсъден и предложен за защита на заседание на Научния съвет на ИБЦТ, проведено на 13.05.2025 г.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на заседание на научното жури на 01.09.2025 г. (понеделник) от 16:00 часа в Заседателната зала на ИБЦТ-БАН, ул. „Московска“ № 45, София.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в библиотеката на ИБЦТ-БАН, ул. „Московска“ № 45, София.

Увод

Турската литература не прави изключение от останалите балкански литератури, които през втората половина на XIX век изживяват своето пробуждане, постепенно възприемайки западноевропейските естетически норми, но в същото време, съхранявайки националните си идентичности. Целият този процес на обновяване на турската култура обаче протича противоречиво, непълно, а понякога доста повърхностно главно поради доминирането на традиционализма, дълбоко залегнал в същността на турското общество особено извън границите на големия град. Този важен междукултурен диалог неминуемо намира своето отражение в съвременната турска литература, която е част от социокултурното развитие на страната. Това аргументира появата на необходимост от задълбочено проучване на актуалната за турската действителност културна полемика между източната и западната естетика или казано по друг начин между турската традиция и европейската модерност. Въпросът за проявата на междукултурните сблъсъци в творчеството на съвременните турски писателки е малко изследван, най-вече в такъв широк обзорен диапазон и през специфичния женски фокус, а това още повече ни вдъхнови при формулирането на темата. Не по-маловажен мотивиращ фактор бе натрупването на достатъчно критична маса от преводна турска литература на български език през последните години, изискващо критически прочит и популяризиране.

Основната цел на нашето изследване е да дадем отговори на въпросите до каква степен, как и в каква форма се проявяват междукултурните сблъсъци на турското общество в творчеството на емблематични женски имена на модерната турска проза. Проучването е опит да се изясни, какъв е ъгълът, през който тези писателки поглеждат, анализират и как всяка от тях отразява с личен художествен стил, придаващ специфичен дискурс на проблема, напрежението между така наречените две Турции – модерната „Босфорска“ и „Анадолската“ – следваща ориенталската традиция. Една от основните задачи настоящия дисертационен труд е, анализирайки прозата на едни от най-ярките женски имена на съвременната турска литература да запълни една сериозна празнина в българската литературна историография и да добави липсващия детайл при оформянето на цялостния пъзел на Балканските литературни науки.

Обект на нашето изследване са писателките Халиде Едип Адъвар, Самиха Айверди, Суат Дервиш, Лейля Ербил, Адалет Агаоглу, Пънар Кюр, Назлъ Ерай, Лятифе Текин, Оя Байдар и Фюрузан, както и някои малко известни възпитанички на *Селските институти* и техните романи, които са разгледани като отражение на междукултурните колизии, съпътстващи турското обществото през втората половина на XX век. Трябва да се подчертае, че това са не само най-талантливите и най-обсъжданите но и най-продуктивните писателки, а романите им се четат както в родината, така и в чужбина, където са преведени на различни езици (английски, френски, испански, италиански, немски, полски, руски, български, румънски, гръцки, албански, сръбски и др.). Решаващо значение при избора на писателски имена бе и фактът, че някои от тях са завършили Робърт колеж в Истанбул, чиято мултикултурна среда е формирала техните лидерски качества и междукултурната им толерантност.

Хронологическите граници на настоящия дисертационен труд са доста разтегливи и условно обхващат активно творилите писателки след създаването на Турската република (1923 г.) чак до наши дни. Разгледахме проблематиката, паралелно следвайки процесите, тенденциите и теченията в развитието на турската литература на фона на социокултурните промени на страната, започнали още през периода на обществени реформи в Османската империя, наречен Танзимат (1839 – 1876). Опитът ни да систематизираме нашия труд именно проблемно-хронологично, обвързвайки проявленията на социокултурните сблъсъци в женското литературно творчество не само с общия контекст на събитията в страната, но и с личната им биография, ни позволи да изградим правилната работна схема, очертаваща основните стъпки към добрия краен резултат.

Историографските източници на информация на настоящия дисертационен труд включват много заглавия на турската литературна критика. Класическите литературни изследвания на знакови имена в областта на турското литературознание като Ахмед Хамди Танпънар, Рамазан Коркмаз, Сейит Кемал Караалиоглу, Ахмед Каплан, Инджи Енгинюн, Тахир Алангу, Берна Моран, Мурат Белге, Ахмед Кабаклъ и др. са в основата на историографския ни фонд. Ценен критичен материал са трудове на Музафер Уйгунер, Хилми Юджебаш и Инджи Енгинюн върху живота и творчеството на писателката Халиде Едип Адъвар. С разработките на Емре Конгар, Исмаил Джем, Кемал Карпат и Тарък Туная си изяснихме същността на многопластовата социална структура на турското общество, на промените в него и на политическото развитие в условия на многопартийност в следвоенния период.

Не особено богата относно съвременна турска литература е българската историография, но въпреки това приносът на наличните материали е значителен. Най-важните въпроси на литературното развитие и изобщо на съвременната културна атмосфера в Турция се засягат в публикации на Ибрахим Татарлъ, фокусирани върху турската литература, нейната история и периодизация. Невъзможна би била реализацията на настоящата дисертация без базовата информация от монографичния труд на Йорданка Бибина относно историята на турската литература и множеството нейни научни публикации, разглеждащи съвременни турски автори и третираните от тях проблеми. За социокултурните и исторически процеси в Турция, класовата структура, политическите партии и аграрните реформи са разработките на Дженгиз Хаков, Паулина Гочева и Бойко Маринков. За създаването и развитието на книгопечатането в Османската империя и за заподнаване с образователната система на Робърт колеж в наша помощ бяха монографиите на О. Събев. Информация за организацията на османската образователна система ни даде разработка на М. Добрева. Немалко подробности за културния живот на жените ни дават публикации на Д. Василева.

В структурно отношение изложението на нашия дисертационен труд е ясно и изчистено, строго придържащо се към темата, съдържащо три глави, уводна, заключителна част и богата библиография. Трите глави на изследването са логически свързани като всяка следваща е своеобразно продължение на предходната.

Първа глава „Съвременна турска литература: процеси, тенденции, течения. Взаимодействия и промени в турското общество след Втората световна война“ представя новите явления в турската литература, започнали още от средата на XIX век, поради навлизащата в обществено-икономическия и културния живот модернизация на Османската империя. Също така в тази глава се прави обзор на социокултурните явления след Втората световна война с оглед въздействието им върху художествените процеси като паралелно се описват литературните тенденции, свързани с традицията и обновлението, което по-ясно ситуира женското присъствие в турската литература.

Втора глава, озаглавена „Женско присъствие в съвременната турска литература“, изцяло е насочена към прочита на женското писане и основните й дялове са свързани с изследването на феминизма/ (не) феминизма, с диалозите между традицията и модерността в турската литература, както и с новаторския прочит, които произведенията на писателката Халиде Едип Адъвар (1884 – 1964) придават на сблъсъка Изток-Запад. В тази глава вниманието е насочено и към турското образователно чудо на

Селските институти, които са разгледани като важно явление в турската култура, повлияло битието на турската жена както в малкия град и селото, така и в мегаполиса.

Трета глава е със заглавие „Интеркултурни диалози в творби на турски писателки“ и в нея, прилагайки разнообразни примери от художествените текстове, задълбочено се анализират диалозите между града и селото, между родното и европейското, респективно между традиционното и модерното, прогресивното и консервативното. В първия дял на главата фокусът е насочен върху навлизането на постмодерното явление магически реализъм чрез творбите на писателките Назлъ Ерай (1945 г.) и Лятифе Текин (1957 г.). Сблъсъкът между селската и градската култура и силата на женската воля за оцеляване в трудни условия са предадени чрез романите на Суат Дервиш (1905 – 1972) и Пънар Кюр (1943 г.). Третата част обръща внимание на проблемите на турската емиграция в Европа, отразени чрез лично преживените истории на авторките Оя Байдар (1940 г.) и Фюрузан (1932 – 2024).

Приложената методология в трите глави на дисертационния труд се стреми към баланс между литературоведския критически прочит и културологичния и историографския подход при анализите, спомагащи изясняването на вътрешната обвързаност на социокултурните явления с междукултурните диалози. Методът ни на работа представлява практическо съчетание на проблемния подход с текстовия анализ върху доказателствен материал от творбите, спазвайки хронологията на процесите. Поради широкия обхват на темата в методологично отношение подходихме интердисциплинарно към поставените научни цели, но без строго ограничени дисциплинарни очертания. Динамиката на процесите в турската литература наложиха използването на комплексен методичен подход, улесняващ постигането на желаните научни резултати.

Актуалността на темата се обуславя най-вече от продължаващата и в наши дни полемика между източната и западната естетика или казано по друг начин между традиционното и модерното в турската култура. Подобни неспирни културни диалози и конфликти неминуемо намират своето отражение в съвременната турска литература, която е важна част от социокултурното развитие на страната. Това поражда необходимостта от задълбочени проучвания в тази насока. Фактът, че тази вечно болна тема на турската реалност, е малко изследвана в подобен широк мащаб особено през прецизния женски писателски фокус, предизвика нашия научен интерес. Не по-маловажен фактор, поддържащ актуалността на проблема се явява и натрупването на критична маса от преводна турска литература на български език през последните

години, което поражда необходимостта да бъде изследвана. Проучването на този проблем е важно не само от гледна точка на академичния принос към българската литературна наука, но и представлява важен детайл в оформянето на цялостния пъзел на Балканските литературни науки.

I. Първа глава. Съвременна турска литература: процеси, тенденции, течения. Взаимодействия и промени в турското общество след Втората световна война.

1.1.Турската литература в дорепубликанския период: Процеси, тенденции, течения

Тъй като литературата винаги е пряко обвързана с обществения контекст и на практика е отражение на протичащите в страната социални и културни процеси, особеностите в развитието на съвременната турска литература са неизменно свързани с промените, извършващи се в турското общество. Темата за трансформациите, свързани с модернизацията и културните сблъсъци на обществото са фактор, който непременно влияе на художественото слово, отразяващо духовните търсения и преломните моменти от историята на турците. Общото минало на народите на полуострова обуславя и преплитането на културите на балканските народи една в друга. Турската литература, подобно на останалите балкански литератури от определен момент нататък следва западноевропейските естетически норми, съхранявайки националната си идентичност

Още през „Епоха на лалетата“ (1718 – 1730) в Османската държава проникват идеите за обновлението ѝ със западни ценности, но реходните процеси са по-скоро повърхностни. Наблюдава се европейско влияние върху бита, нравите, облеклото, архитектурата и изкуството, всички наричани „фиренг“ или „ефрендж“, а център на европейския вкус е Истанбул с модата „алафранга“ обхванала не само елита, но и широките градски слоеве. Промените в късното османско общество достигат своята връхна точка през периода на Танзимата (1839 – 1876), когато протича процес на културна модернизация в османското общество, от една страна подготвил почвата за преминаването на държавата към конституционна форма на управление, а от друга спомогнал сближаването на двата свята – християнския и мюсюлманския. Френската образователна система навлиза в империята и се прилага, нагодена според местните нужди като при това се обособяват два типа училища общообразователни и специализирани. Създадена е първата османска печатница на Ибрахим Мютефферика

(1727 г.), която трябва да бъде разглеждана в контекста на тогавашните културни и социални процеси не само в Османската империя, но и в Европа като цяло.

Промените се случват на фона на повратни събития в историята на Османската империя, ознаменувани със смъртта на султан Абдулмеджит и възкачването на престола на неговия брат Абдулазис (1861 – 1876). В периода на управление на новия султан се създава тайната опозиционна организация „Новите османци“ (Genç Osmanlılar Cemiyeti – 1865) като членовете му принадлежат към интелигенцията от различните социални слоеве и професии. Начело на организацията са писателите и публицисти Ибрахим Шинаси, Намък Кемал, Зия Паша, Ахмед Митхат и Али Суави, осъждащи деспотичния режим на султана и поддържащи идеята за нова конституция, ограничаваща неговата власт.

Художественото слово като роман, драма, разказ, новела и публицистика изцяло са завладени от идеите на европеизацията. Първото литературно направление в новата турска литература в нейния начален стадий на формиране е *класицизмът,* който е представен от мевлевийски класицизъм, рационалистически класицизъм и просвещенски класицизъм. Представители на това течение са Намък Кемал (1840 – 1888), Зия Паша (1826 – 1880), Ибрахим Шинаси (1826 – 1871) и Ахмед Мидхат (1844 – 1912). Талантливите творци, обединили се около литературното списание *„Сервет-и Фюнун“* изповядват естетиката на популярния в Европа принцип „L’art pour l’art“ (Изкуство за изкуството). Сред изтъкнатите творци в кръга на списанието са Реджаизаде Екрем (1847 – 1911), поетът Тевфик Фикрет (1866 – 1915) и романистите Халид Зия Ушаклъгил (1866 – 1945) и Мехмед Рауф (1894 – 1931), автор на първия психологически роман „Септември“ / Eylül. Ярък последовател на направлението е писателят Халит Зия Ушаклъгил с произведенията си „Сефиле“ / Sefile, „Тетрадката на един покойник“ / Bir Olünün Defteri, „Ферди & Co“ / Ferdi ve Sürekası, „Разбити съдби“ / Kırık Hayatlar, „Забранена любов“ / Aşk-ı Memnu, „Синьо и черно“ / Mai ve Siyah и др.

С времето творците постепенно се разграничават от сляпото подражание на европейските модели, като се стремят към създаване на национална турска литература. Петима поети, известни като „Петимата хеджисти“ са Орхан Сейфи Орхон (1890 – 1972), Халит Фахри Озансой (1891 – 1971), Енис Бехич Корюрек (1891 – 1949), Юсуф Зия Ортач (1895 – 1967) и Фарук Нафъз Чамлъбел (1898 – 1973), които подкрепят запазването на богатството на народния език и народното творчество, използвайки народното стихосложение „хедже“. Още повече се засилва турския национализъм по време на Младотурското управление (1908 – 1918) и намира израз в теорията за

тюркизма с идеолог Зия Гьокалп. Вследствие на това се появява *Националното течение* в турската литература (*Milli Edebiyat A.kımı* 1908 – 1923), чиито представители са писателите Мехмед Емин Йурдакул, Мехмед Акиф Ерсой, Яхя Кемал Беятлъ, Фарук Нафиз Чамлъбел, а в прозата Йомер Сейфеттин, Халиде Едип Адъвар, Якуп Кадри Караосманоглу, Решат Нури Гюнтеркин, Нуруллах Атач, Фалих Ръфкъ Атай и др.

Принципите на новото литературно течение *Феджр-и Ати* (Заря на бъдещето, 1909 – 1912) се стремят да наложат нова и съвременно звучаща концепция за художественото слово, близки до европейския символизъм. В центъра на интелектуалното движение *Феджр-и Ати* е Ахмед Хашим (1885–1933). Често поезията на *Сервет-и Фюнун* се асоциира с творчеството на Т. Фикрет и Дж. Шехабеттин, а поезията на *Феджр-и Ати* направо е наричана поезия на Ахмед Хашим. Процесът на обновление на турската литература продължава и през втората половина на XX век.

1.2. Нови явления в турската литература на XX век

Изобщо през първата половина на XX век, времена на промени в културната сфера, се полагат и основите на модерната турска проза и поезия. Ускоряват се онези процеси, които позволяват да се достигне равнището на световната литература. Турската литература се променя първо в езика, а след това и по отношение на жанра. Важна роля в това отношение изиграва езиковата реформа на Мустафа Кемал Ататюрк и неговите сподвижници. Турската литература започва да се превръща в „глас народен“ със силната си обществена ангажираност.

Важно е да се подчертае, че след Втората световна война, ситуацията с жените в литературата коренно се променя и в турската литература изгрява плеяда талантливи женски имена. Писателката Халиде Еип Адъвар е свидетелка на най-бурния последен период от историята на Османската империя, както и на установяването на Турската република и на годините след това, а произведенията ѝ са огледало на лично преживените от нея национални кризи.

Интересен феномен в съвременната турска литература е, че отделните течения възникват като своеобразни „антитези“ едно на друго. *„Първото ново“* (1937 – 1941) или *„Гарипчилер“* (от garip – странно) – изцяло критикувано от поетичната традиция, *„Мавиджилер“* (1940 – 1950) от кръга на списанието „Mavi“ (синьо), отстояващо ценностите на класическата и народната литература**.** Представителите на „Първото ново“ са поетите Орхан Вели, Октай Рифат и Мелих Джевдет Андай, които биват

критикувани от последователите на *„Второто ново“* (1950), Едип Джансевер, Илхан Берк Джемал Сюрея.

Обществено ангажираната литература, на така нареченото течение *„Топлумджу“* (Toplumcu Edebiyatı – Социална литература), който твърде много се доближава до метода на *социалистическия реализъм* (Назъм Хикмет) без да се идентифицира с него, се представлява от писателите Яшар Кемал, Орхан Кемал, Сабахаттин Али, Кемал Тахир, Факир Байкурт, Суат Дервиш, Самим Коджагьоз, Халдун Танер, Саит Фаик, Октай Акбал и др. Представители на *селското направление* в литературата, възникнало след Втората световна война със създаването на *Селските институти* (1940 – 1954) са Факир Байкурт, Талип Апайдън, Мехмед Башаран, Осман Шахин, Осман Бололу, Дурсун Акчам, Юмит Кафтанджъоглу и др. Сред малкото женски имена са Пакизе Тюркоглу, Хурие Сарач и Наджие Макал, които чрез своята проза водят личната си борба с ширещите се в Анадола обществено невежество и консерватизъм най-вече спрямо жените. Радетелите за запазването на класическото национално изкуство в неизменен вид през 1950 г. се групират около списание „*Hisar“ (Хисар – Крепост),* а последователите са наричани *„хисарджии“.* Съвременна представителка на направлението е писателката Севинч Чокум (1943 г.), чийто роман „Влакът не спира тук“ е преведен на български.

Турските модернисти, последователи на френските „антиромани сти“ са Ахмед Хамди Танпънар (1901 – 1962), писателката Севим Бурак (1931 – 1983), Орхан Дуру (1933 – 2009), Ферид Едгю (1936) и др. Цялата проза на това модернистичното течение в турската литература представя света като съществуващ единствено във въображението на автора, което го противопоставя на творците-общественици. Започналите след 1950 г. вътрешни миграционни процеси от селата и малките градове (касаба) към големите градове и най-вече към мегаполиса Истанбул, поражда нов кръг от редица проблеми, описани в проза. Автори, засягащи въпроса за заселниците от Анадола, оформили кварталите „геджеконду“ (в превод, кацнал през нощта) в периода 1950 – 1970 г. са Октай Акбал (1923 – 2015) и романът му „Улицата на странниците“, Халдун Танер (1915 – 1986) с „Легенда за Али от Кешан“, Назъм Хикмет (1902 – 1963) с „Кръвта не може да говори“, Тарък Дурсун (1931 – 2015) с „Нека не идва сутринта“ и Суат Дервиш с романа „ Перихан от Аксарай“.

Ако трябва да обобщим, темата за обособилите се квартали „геджеконду“ и породилите се социокултурни конфликти с тяхното население, продължава да заема място в турската проза, но след 1970 г. тя постепенно бива изместена от други наболели

въпроси на обществото като военни преврати, нови стилове в изкуството, интелигенцията и промените, жените в турското общество, нова личностна идентичност, политическа емиграция и трудово гастарбайтерство в Европа, история, национални ценности и др. Авторките, обект на нашето проучване, ярко отразили в своите романи тези междукултурни диалози са Халиде Едип Адъвар, Самиха Айверди, Суат Дервиш, Пънар Кюр, Назлъ Еряй, Лятифе Текин, Фюрузан, Лейля Ербил, Адалет Агаоглу, Оя Байдар, както и някои възпитанички на *Селските институти*.

1. 3. Социокултурни промени в Турция след Втората световна война

След създаването на младата Турска република (1923 г.) се открива пътят на кемалистите към дълбоки социално-икономически, политически и културни преобразования с цел модернизацията на страната. Както подчертахме в края на XIX век и началото на XX век в Османска Турция се осъществява драматична трансформация от „традиционното“ към „европейското“, изразяваща се в културна ориентация на интелектуалния елит към Западна Европа и европейския начин на живот. В следвоенния период в културата и политиката понятието „европеизация“ отстъпва пред все по-често използваното „модернизация“. В големите градове се срещат доста европеизирали се прослойки що се отнася до начин на живот и манталитет, но промените са повече в посока на технологичното обновяване и модернизиране на материалната сфера. Все още пространствата извън големите градове запазва традиционния си патриархално-консервативен характер. И това продължава, макар и в променен вид дори след началото на миграционните процеси в турското общество, първо от селото към града, а в последствие, извън страната с началото на така нареченото гастарбайтерство. Значими произведения в турската литература, чиито автори описват съдбите на изселниците в Германия са „Германия, Германия“ 1965 г. (Almanya, Almanya) на Невзат Юстюн, „Немски хляб“ 1974 г. (Alman Ekmeği) от Бекир Йълдъз, „Нежната роза на моите мисли“ (Fikrimin İnce Gülü) 1976 г. от Адалет Агаоглу, „Новите жители“ 1977 г. (Yeni Konuklar) и „Цвете от нар в Берлин“ 1987 г. (Berlin'in Nar Çiçeği) на Фюрузан, „Гурбет“ 1987 г. (Gurbet) на Нихат Бехрам и др.

Несъмнено важна крачка в процеса на модернизация на турското общество има по-нататъшната еманципация на жената, чиято социална роля в следвоенния период все повече нараства, включително и в политиката. Прилагането на принципа на лаицизма (светски принципи), един от основните стълбове на кемалистката идеология, изразяващ

се в премахване намесата на религията в обществения живот на страната има особено решаващо значение за разкрепостяването на жената. Може би най-важната причина за тромавостта на турската реформа се корени именно в това, че там където са нужни най-много интелектуални и творчески сили за преосмисляне, претворяване и преодоляване на традиционността, представителите на тази категория са най-малобройни. Защото основна среда за функционирането на турската интелигенция си остава градът. Така отново се потвърждава тезата за съществуването на двете Турции – модернизиращата се „Босфорска“ и традиционната „Анадолска“.

Преминаването към многопартиен политически режим ускорява обвързването на страната със западните страни и особено със САЩ, заради военно-икономическата помощ, на която управляващата класа много разчита, за да запази властта си. При управлението на Демократическата партия (1946 – 1960) се разширява социалната основа на интелигенцията като се увеличава числеността на нееднородната интелигенция на средните слоеве, чиято идеологическа ориентация не съвпада с кемализма. Ако повечето от изследователите са единодушни, че турската национална интелигенция, формирана при Ататюрк е „етатистка“, „секуларистична‘ и „националистична“, то според тях, идеолозите на „новия икономически елит“ следват пътя на „либерализация“ в икономиката, „модернизацията“ в религията и като цяло „вестернизацията“ от проамерикански тип във всички сфери на обществения живот като необходимо условие за напредъка на турската нация.

Протичащите политически и икономически промени в Турция след Втората световна война засилват вътрешните миграционни процеси особено след 1950 г. Културните връзки между селото и града, между малкия град и мегаполиса, между селото и малкия град, предизвикали сблъсък на манталитети се превръщат в основен обект на разсъждения в турската проза. Благодарение на перото на писателите и писателките „Босфорската“ и „Анадолската“ отново се сливат в една голяма Турция, съчетала в себе си добрите вековни традиции с модерната западна естетика. Авторите на проза, като част от турската интелигенция, успяват да се движат предпазливо по минираното културно поле между съвременността и традицията като от една страна се стремят да открият и запазят самобитността на народа си, изразяваща се във връзката между културата и историческото наследство, а от друга страна да бъдат проводници при възприемането на универсалната тенденция за смесване на отделните култури.

II Втора глава. Женско присъствие в съвременната турска литература

2.1. Феминизъм, (не) феминизъм в турската литература

Целта на нашето изследване е да разгледа диалозите между различните култури и манталитети, повлияли прозата на най-значимите турски писателки, което ни наведе на мисълта, че е нужно да внесем яснота по въпроса, дали тяхното писане е пряко свързано със световните идеи на феминизма. Ето защо този параграф е опит да се проследи чувствителността на турските писателки към женските несгоди в родната действителност на фона на световния и българския феминизъм, вземайки под внимание разработки на изтъкнати изследователи на турската еманципация и феминизма.

Феминизмът в САЩ често е описван като състоящ се от две „исторически вълни“. *„Първата вълна“* се появява около изборите през 1848 г., когато жените в Ню Йорк се обединяват, за да обсъждат гражданските си права. *„Втората вълна“* се развива след икономическите и морални последици от Втората световна война, когато се дискутират теми като групово съзнание, репродуктивна и индивидуална свобода, създаване на национална организация на жените, постъпки за законови поправки за равни права, женско образование и др. В своя важен за феминистката идея текст „Времето на жените“ (1979 г.) Юлия Кръстева говори за три фази на феминизма. Тя очертава *Първата вълна* от края на XIX до началото на XX век, изразена в борби за равноправие на половете, а ярка представителка е Симон дьо Бовоар (1908 – 1986), авторка на книгата „Вторият пол“. Според Юлия Кръстева през периода 60-те и 70-те години на XX век настъпва *Втората вълна* на феминистките идеи, характеризираща се с търсене на оразличаване и наблягане върху уникалността на женската идентичност. *Третата вълна* според нея обхваща периода на 80-те години на XX век до днес и очертава съвременното поколение на множествените идентичности и търсенето на другия в самия себе си.

Българските жени в края на XIX век, подобно на другите балкански държави, са лишени от гражданските си права по отношение на образованието, професионалното развитие и участието в държавни дела. Предразсъдъците на българското общество продължават да съществуват, което кара някои прогресивни българки да създадат „Българския женски съюз“ през 1901 г., чийто първи председател е Екатерина

Каравелова. Първото десетилетие на XX век бележи постепенно допускане на жени до държавни длъжности и практикуването на някои традиционно мъжки професии. Напредък настъпва, когато на местните избори през 1937 г. и на парламентарните през 1938 г., жените получават право да гласуват макар и не всички. Новият избирателен закон на социалистическото правителство от 15 юни 1945 г., според който всички жени над 18 годишна възраст имат право да гласуват носи желаната промяна.

Смятани за първите **феминистки организации в Османската империя** са основаните от известната вече като борец за женските права писателка Халиде Едип Адъвар, „Дружество за повишаване статута на жената“ (Teali-i Nisvan Cemiyeti, 1913) и „Дружество на съвременните жени“ (Asri Kadın Cemiyeti, 1918). След обявяването на Турската република заедно с изграждането на новите културни институции и провеждането на нова културна политика, настъпва истинската духовна промяна в литературата и културния живот като цяло, а участието на жените в тази сфера започва да се приема все по-нормално. Турската историчка Я. Зихниоглу нарича поколението жени, участвали в промените още от периода на *Мешрутиета* (Втората конституционна ера) и активно работили за изграждането и развитието на младата Турска република *Републикански феминистки от първата вълна,* водили борба за промяна на статута на турската жена в семейството и обществото през целия Кемалистки период (1923 – 1938). Според изследователите на еманципацията в Турция, *Втората феминистка вълна* в страната се надига именно след 1980 г. в периода след военния преврат от 12 септември същата година, причинил дълбока социална, икономическа и културна криза в турското общество.

След направения кратък обзор на турските феминистични теории, на фона на развитието на западния и българския феминизъм, заключаваме, че неминуемо световните идеи за женски права оказват своето влияние върху творчеството на разгледаните авторки, но нашата позиция е, че творбите им в защита на женските права са по-скоро естествена реакция на възмущение от неравнопоставеността на жената в турското общество както на законова база, така и на морална. Според нас, логично е творчеството на пишещите жени в Турция да се приема като тяхно лично средство за борба с традиционализма и патриархалния манталитет, отколкото като израз на категорична принадлежност към която и да е феминистка теория. Освен това в техните романи въпросът за положението на жената не доминира, а присъства наред с всички останали проблеми на турското общество. Сред трудовете на турските изследователи на феминизма липсва ясно очертана рамка, определяща творчеството на турските авторки

като изразено феминистко, а и повечето от писателките категорично заявяват своето разграничаване от всякакви квалификации, определящи ги като феминистки.

2.2. Модерни диалози в прозата на турските писателки

В този параграф, поставяйки акценти върху ярки произведения на избраните от нас писателки маркирахме отразените в тях, ако не всички то най-дълбоко разтърсващите болки на турската действителност, породени от динамизма на историческите събития и анахронизмите в обществото.

Творческият път на ***Халиде Едип Адъвар*** (1884 – 1964) датира далеч преди Втората световна война, но нашето изследване започва именно с него, поради факта, че авторката е водеща сред модерните личности в съвременната турска литература, именно поради лично преживяната от нея цивилизационна криза на турците. Исторически катаклизми и метаморфозите на турското общество Халиде Едип разглежда в своите творби „Хеюля“ (Heyula, 1909), „Севийе Талип“ (Seviye Talip, 1910), „Майката на Раик“ (Raik in Annesi, 1909), „Хандан“ (Handan, 1912), Огнена риза (Ateşten Gömlek, 1923), „Убийте блудницата“ (Vurun Kahpeye, 1923), „Синекли бакал“ (Sıneklı Bakkal, 1936) и др. Историите са разказани през призмата на най-болезнения проблем на времето, този на големия сблъсък между културите на Изтока и Запада или на традицията и модерността в турската действителност.

Самиха Айверди (1905 – 1993) освен с творчеството си е интересна и с факта, че за разлика от Халиде Едип Адъвар и останалите писатели на промяната има скептична визия що се отнася до необходимостта от озападняване на турската култура, което обаче не я прави върл противник на модернизацията. Споделя философията на суфисткия орден на Рифаите, откъдето е любовта ѝ към мистицизма дълбоко пропит в романите на писателката („Това е любов“ /Aşk Budur – 1938; „Незалязващо слънце“ / Batmayan Gün – 1939; „Една нощ в храма“ / Mabette Bir Gece – 1940; „Огнено дърво“ / Ateş Ağacı – 1941; „Живият мъртвец“ / Yaşayan Ölü – 1942; „Последна възможност“ / Son Menzil – 1943). Може да се каже, че в лицето на консервативната писателка Самиха Айверди виждаме твореца антипод на Халиде Едип, но въпреки това, излагайки алтернативна религиозна философия в творбите си, тя разкрива нови пресечни точки с идеите на Халиде Едип Адъвар за обновление на религията.

Писателките възпитанички на *Селските институти* (Пакизе Тюркоглу, Хурийе Сарач, Бахар Дадалоглу и Наджие Макал) наред с мъжете писатели от селската вълна,

биват съпричастни към трудностите на селските хора и най вече на жените, свързани с патриархалния модел на мислене, икономическата изостаналост и образованието. По-късно третират и въпросите,вълнуващи турското общество например, свързани със сблъсъка на селската с градската култура.

Основни теми в произведенията след 1950 г. стават не само премеждията на селските хора в града, но и отрицателните нагласи на градското население, подложено но своеобразен културен шок. В създадената атмосфера се усеща, че психологическото разделение на „свои“ и „чужди“ между двете културни общности надделява и всичко това, съвсем естествено занимава съзнанието на турските романисти. Творчеството на писателката ***Суат Дервиш*** (1905 – 1972) е доказателство за неспирния ход на модернизиране на турската литература. Романите ѝ „Фосфористата Джеврие“ и „Перихан от Аксарай“ анализирахме от две различни гледни точки относно сблъсъка селска – градска култура, респективно традиция - модерност като откроихме „другостта“ и „криворазбраната цивилизация“ като бич за турското общество.

Писателката ***Лейля Ербил*** (1931 – 2013) ясно откроява наболелите социокултурни проблеми на турското общество, довели до характерните за него сблъсъци, базирани на диалога между вкоренената традиция и напиращата модерност в първия си роман „Странна жена“ – 1971 г., изпълнен с много надежда за младите хора в родината и в последния си роман „Странен мъж“ – 2013 г., който се оказва нейният последен творчески крясък, изпълнен с гняв срещу социалните порядки и отчаяние от безсилието да ги промени. Междукултурните полемики в романа са изложени чрез отношенията традиционалисти – инакомислещи, догми – нови идеи, жена – семейството, жена – общество, мъж – жена, баща – дъщеря, съпруг и съпруга.

Чрез романите на ***Адалет Агаоглу*** (1929 – 2020), „Да легнеш да умреш“ / Ölmeye Yatmak – 1973 г., „Сватбена нощ“ / Bir Düğün Gecesi – 1979 г., и „Не“ / Hayır – 1987 г., съставляващи трилогията Трудни времена / Dar Zamanlar, осъзнаваме че решаването на проблемите на едно общество зависи на първо място от благоденствието на отделната личност, анализираща себе си, преодоляваща моралните си предразсъдъци и търсеща своето място в обществото. Социокултурните и политическите сблъсъци в турското общество са предадени през погледа на младите хора на републиката, представители на различните социалните прослойки като се анализира техния личностно-психологически статус.

Изобщо след 1970 г. творческата мисъл на съвременните турски писателки се насочва към разглеждане на вътрешния свят на съвременната личност в условията на

неспирни социални конфликти в родината и създава все повече художествени образи на интелигентни, социално ангажирани, търсещи своето място и отстояващи своите права млади хора.

2.3. Диалогът Изток – Запад в романи на Халиде Едип Адъвар

Като пионер в третирането на така наречения ***проблем Изток – Запад,*** най-голямонто страдание на турската душа, писателката Халиде Едип Адъвар го поставя в центъра на своето творчество и това го превръща в концептуална основа, на която да стъпи не само женската писателска гилдия, но и цялата съвременна турска литература. Произведенията на писателката поставят едно сериозно начало в третирането на въпроса за културния конфликт между Изтока и Запада в турското общество и за необходимостта от откриването на балансиращата формула за съжителство на двете естетики. От най-ранните до последните си романи авторката разглежда взаимодействието между традиционното и модерното винаги под знака на диалогичността между Изтока и Запада в търсене на модела обединител, очертаващ образа не само на модерната туркиня, а изобщо на новата турска иденнтичност. Халиде Едип се приема за първата модерна турска писателка и интелектуалка, решена да даде своя литературен отговор на този важен за родината ѝ въпрос, отнасящ се до културната дилема, как и доколко западните ценности да бъдат възприети като модел за следване.

В ранното си творчество, до голяма степен повлияна от тюркизма, изповядван от З. Гьокалп, разглеждащ модернизацията в рамките на събуждането на националното, писателката възприема идеята за синтеза между културите, но съхраняващ ценностите на нацията. Във всички етапи на творческото си съзряване, самата Халиде Едип винаги ще подкрепя умереността при възприемането на западната естетика. От периода, през който писателката е повлияна от тюркистите е романът ѝ представящ националното течение в турската литература, „Нов Туран“ / Yeni Turan (1912 г.), където излага най-ранните си виждания относно взаимодействието Изток – Запад. Тук писателката загатва идеята, която доразвива и в следващи свои творби като засяга по-малко в „Хандан“ / Handan (1912 г.), повече в „Убийте блудницата“ / Vurun Kahpeye (1923 г.) и най-много в „Синекли бакал“ / Sinekli Bakkal (1936 г.), а именно че религията също се нуждае от един новаторски прочит, тъй като закостенелите догми на традиционния ислям до голяма степен се оказват препятствие за прогреса на турското общество.

В романа „Синекли бакал“ (буквален превод „Бакалията с мухите“) проблемът за синтеза между източната и западната естетика в турското общество отново доминира, но в едно по-различно измерение, където настървеният сблъсък от по-ранното творчество на писателката (романите „Нов Туран“, „Убийте блудницата“ и „Хандан“) е трансформиран в конструктивен диалог между две културни реалии, допълващи се една друга. Тук се наблюдава обрат на приоритетите на авторката като типажите по западен модел са на заден план, а водещи са героите с ориенталски манталитет с характерните му качества като скромност, неподправеност, родолюбие и взаимна подкрепа. Така романът отново излага критичния поглед на писателката към крайната вестернизация и сляпото подражание на Запада.

Основната теза, която писателката формира в своите романи е, че нито Изтокът е много лош, нито Западът е толкова добър. Най-вече в последните си творчески години писателката осъзнава, че двата напълно противоположни свята, притежаващи своите положителни и отрицателни страни и въпреки песимистичните нагласи относно тяхното взаимодействие, всъщност никога не са били враждебно настроени един към друг. Според нея запазвайки своята самобитност и преодолявайки недостатъците си, Изтокът осъзнато се е устремил към Запада. Но диалогът между тях се изразява не само в озападняването на Изтока, а и в пътя, който западната цивилизация има нужда да извърви към източната, за да почерпи от нейната мистична мъдрост.

Нашият извод е, че концепцията за двупосочното сближаване на културите на Изтока и Запада, която можем да определим като сливане чрез взаимно допълване е прокламирана от Халиде Едип Адъвар още в първите десетилетия на XX век, но и до днес служи като творческа платформа на следващи поколения съвременни турски писатели като Айше Кулин, Орхан Памук, Елиф Шафак и други.

III Трета глава: Интеркултурни диалози в творби на турски писателки

3.1. Диалогът фолклор – литература в турския магически реализъм или фолклорно митологичното начало в творчеството на Назлъ Ерай и Лятифе Текин

М***агическият реализъм***, едно от най значимите литературни явления от втората половина на XX век е израз на взаимодействието между фолклора и литературата, където народното слово, ритуалите, митовете, легендите и мистичните образи широко

се проявяват, но преобразени в нова фолклорно-митологична матрица. Много често магическият реализъм може да бъде объркан с фантастиката, но една от най-съществените разлики между тях е, че магическият реализъм е тясно свързан с реалното. Той използва гледната точка на хора, съществуващи в този свят, но преживяващи различна реалност. Атмосферата на политически трусове през втората половина на XX век, миграции от селото към града, търсене на идентичност поради бързата европеизация и раздвояването между „Източното“ и „Западното“, породили множество дилема и несигурност сякаш са идеалната почва за зараждането на турския магически реализъм.

Още с най-ранните разкази на ***Назлъ Ерай*** (1945 г.), написани в гимназиалните ѝ години и публикувани във вестник „Варлък“, се появява течение, близко до „магическия реализъм“, но по-определено можем да говорим за същинското му проявление едва през 80-те години на XX век, главно в романите на Лятифе Текин и Назлъ Ерай и малцина други писатели (Севим Бурчак, Билге Карасу). Фолклорните елементи суеверия, митове, вярвания, магии, предсказания и прочее, все неща които можем да поставим в категорията на свръхестественото, с еднакъв успех и в писането на фантастична литература е нещото, което приближава Назлъ Ерай към магическия реализъм. И отнаво поставяйки образа на туркинята интелектуалка в ролята на глобален интелект – спасител. Самата тя определя писането си в романите „Вълшебната пръчка на желанията“ / Arzu Sapağında İnecek Var – 1994 г.; „Мъжът облечен в любов“ / Aşkı Giyinen Adam – 2001 г.; „Бар „Влюбеният папагал“ / Aşık Papağının Barı – 1998 г. като магически реализъм.

Друга авторка на творби в руслото на магическия реализъм е ***Лятифе Текин*** (1957 г.), която съвсем естествено връщайки се към корените на автентичната култура, използва в романите си самобитния национален фолклор с неговите приказно-фантастични елементи, свързани с народни легенди, митове, суеверия, гадаене на сънища и др. като дава основанието да се говори за турски магически реализъм в литературата. Първото отпечатано произведение на Лятифе е романът ѝ „Тази безсрамница смъртта“ / Sevgili Arsız Ölüm – 1983 г. След него се зареждат и останалите ѝ произведения „Приказките на Берджи Кристин за боклуците“ / Berji Kristin Çöp Masalları – 1984 г., който също съдържа елементи на магическия реализъм, „Нощни уроци“ / Gece Dersleri – 1986 г. и др. Ще отбележим, че с иновационния си стил в „Тази безсрамница смъртта“ Лятифе Текин по уникален начин се дистанцира от писането на традиционните „селски романи”, чрез връщане към митичното минало на праотците си,

въвеждайки го в обикновенното селско и градско ежедневие, но с акцент върху магичната сила на женското начало.

Нашето заключение относно прозата на Назлъ Ерай и ЛятифеТекин е, че надхвърляйки реалното, умело жонглирайки с магичното, фантазното и митологичното, съчетава модерния външен свят с индивидуалните възприятия на отделната личност, неминуемо свързана с корените на нацията.

3. 2. Когато селото среща града. Сблъсъкът традиционно – модерно – Суат Дервиш, Пънар Кюр

Докато ранните романи на писателката ***Суат Дервиш*** (1905 – 1972) се отнасят до живота на висшата класа в Истанбул и най-вече на жените от тези среди, то главно място в по-късните ѝ произведения съпоставят бедните квартали, населени с пришълци от село и психологията на оцеляването, овладяна до съвършенство от техните обитатели и луксозния начин на живот на богаташите. Изградените от авторката женски образи, всеки със своята осъзната класова принадлежност (работничката Назлъ от „Това е роман за нещата, които се случват“ – 1937, леката жена Джеврие от „Фосфористата Джеврие“, новобогаташката Перихан от „Перихан от Аксарай“ и др.), разкриват собствената ѝ бунтарска същност, отнасяща я към социалния реализъм в турската литература.

Най-четеният роман на писателката, по който е създаден едноименния филм, е „Фосфористата Джеврие“ / Fosforlu Cevriye“ от 1944 г., преведен на български от Парашкев Парушев. Той поставя на дневен ред проблема за отчуждението и другостта, вследствие на срещата на селската с градската култура в разкъсваното от противоречия и предразсъдъци турско общество, отхвърлящо непознатото и различното. Освен това, романът до голяма степен отразява личната житейска съдба на авторката си от гледна точка на преживяната от нея социална изолация и емиграция, поради леви политически виждания. За разлика от духовно извисената лека жена от „Фосфористата Джеврие“, героинята Перихан притежава онази оцеляваща психика, присъща на селските момичета от крайните квартали, решени да преобърнат съдбите си.

Изводът ни е, че това произведение отново засяга проблемите за сблъсъка между „източното“ и „западното“, за криворазбраната цивилизация и за намирането на баланса в диалога между традиционното и модерното в турското общество. Така авторката подкрепя основната идея за умерено модернизиране на турската нация, запазвайки

нейното духовно богатство, което недвусмислено я приобщава към вижданията на голямата Халиде Едип.

Подобно новаторство, подплатено с марксистки идеи и непримирим дух внася и Ялчън, героят на писателката ***Пънар Кюр*** (1943 г.) от романа ѝ „Жена за обесване“, написан през 1979 г. и по-късно преведен на български език. Младият мъж, син на икономa на богаташката вила, се завръща от Европа, изпълнен с ентусиазъм и прогресивни идеи. Разбирайки, че бедната Мелек е брутално насилвана от господаря на имота, който ѝ е съпруг, младият мъж решава да я спаси и убива злодея. Но това се случва с помощта на самата Мелек, която му помага да заровят трупа в задния двор. Този роман улучва точно в десетката проблема за безизходицата, която консервативното общество, непрекъснато устройва на по-слабите, особено ако са провинциални девойки, някои от които все още деца, попаднали в големия град по неволя. И сторията се развива през 70-те години на XX век и е написана по истински случай. Съдията женомразец осъжда истинския убиец Ялчън на затвор, а съучастничката му Мелек на смърт чрез обесване. Читателят е шокиран още със заглавието, което веднага поражда въпроси като, какво толкова е направила тази жена, че да е за обесване и това ли е най-справедливото наказание за нея през двадесети век. Освен болния за турската действителност „женски въпрос“ авторката застъпва и друг доста характерен и за останалите балкански култури проблем, не по-малко спъващ прогреса на турското общество, за така наречените „жени с мъжко мислене“, подкрепящи деспотизма на мъжете.

Ще обобщим, че романът „Жена за обесване“ поставя на фокус социалния и културния шок, породен от срещата между двата манталитета, традиционния и модерния, от гледна точка на психологическите бариери, които градското и селското общество изграждат помежду си, но по този начин узрява онзи междукултурен диалог, водещ до приспособяването на страните към новите условия и постепенното приемане на „другия“ като свой.

3.3. Свой в чужбина и чужд в родината.

Виждаме, че все по-драматичен и категоричен е почеркът на пишещите дами от периода след Втората световна война, а още по-изявен става след 1970 г. до днес. С присъщия на жената суров реализъм биват заклеймявани несправедливости и унижения, понасяни по принуда от най-уязвимите или просто другомислещите членове на турското

общество. Тази толкова висока творческа сензитивност на турските писателки спрямо „женските несгоди“, било то в турското село, в големия град или някъде из Европа, несъмнено е породена от позицията на преки или косвени потърпевши.

Оя Байдар (1940 г.), социолог, журналист и активен политически деец (член на Турската работническа партия), една от най-значимите съвременни турски писателки, чиято активна творческа дейност започва след 1970 г. и продължава до днес, а произведенията ѝ са преведени на над 20 езика, включително и на български. По време на преврата от 12 септември 1980 г. писателката и нейният съпруг, журналистът Айдън Енгин, случайно се намират в Берлин, и разбирайки че са осъдени на затвор в родината, изобщо не се завръщат там. Романът „Котешки писма“, който е преведен на български, тя написва в Германия през 1992 г. На пръв поглед творбата разказва историите на няколко домашни котки, общуващи помежду си с „писма“, които си разменят чрез ароматите по дрехите на своите собственици – неколцина приятели, турски интелектуалци, емигрирали в Европа по политически съображения и бързо нагодили се към модерната среда.

Ще обобщим основната идея на романа, която според нас е, че заплахите, преживените несгоди, рухването на стени, мечти и идеали, както и сриването на велики идеологи не успяват да заличат човешките стремежи и ценности. На което и да е прекрасно място по света да се намираме, всички носим в сърцата си родината, която е в основата на нашата идентичност, ето защо се стремим да се завърнем там, където сме най-пълноценни. Такова е и решението на някои от стопаните, да се завърнат в родната Турция заедно със своите опашати приятели, за да довършат започнатата борба с традиционализма. Същият е изборът и на писателката Оя Байдар.

По-различна е историята в романа „Цвете от нар в Берлин“ */ Berlin'in Nar Çiçeği, 1988 г.* на писателката ***Фюрузан*** (1932 – 2024), описващ живота на трудовата миграция, доброволно дошла в Германия преди събарянето на Берлинската стена (преди 1989 г). Това е разказ за войната, за мира, за разделението и отчуждението, за човешките взаимоотношения и един прекрасен пример за естественото спояване на източната със западната култура. В романа представителка на известната с високомерие и студенина германска нация е възрастната фрау Лемер, а от другата страна е турското емигрантско семейство Коркмаз с типичния си източен манталитет. Повод за сближаването на съседите става болното канарче на госпожа Лемер, което бързо бива излекувано от Селман Коркмаз. Така връзките между турците и възрастната германка се задълбочават докато накрая прерастват в истински семейни отношения. Кулминацията идва, когато

през една от летните си отпуски, семейство Коркмаз предлагат на фрау Лемер да я вземат с тях в Турция. Възрастната германка приема с голяма радост, но пътуването не се осъществява, поради внезапната ѝ смърт.

Заключаваме, че в произведението „Цвете от нар в Берлин“ сме свидетели на един ползотворен междукултурен диалог, в който различията стават повод за привличане, игнорирайки препятствията помежду, а другостта се превръща в предимство. Тук виждаме един приближаващ се към Изтока с отворени обятия Запад, с което Фюрузан отново стъпва на идейната платформа на Халиде Е. Адъвар, че източната и западната култура трябва да извървят своите пътища една към друга, за да се слеят допълвайки се.

Заключение

Процесът на формиране и развитие на всяка национална литература се определя от историческия път на дадения народ, съпътстван от множество фактори, най-важните от които са историческо развитие на страната, протичащите социално-икономически, обществено-политически и културни процеси, структурата и социалната динамика на обществото, литературната традиция и културното наследство на народа като цяло и др. Ето защо разглеждането на периодизацията в литературното развитие, пречупена през призмата на историческите и социокултурните промени в страната от Танзимата до днес, бе съществена част от нашия труд, способстващ по-яркото открояване на междукултурните диалози. На фона на бързо променящите се обществено-политически и културни фактори след Втората световна война и възникването на нови по характер отношения между отделните социални групи от хора с различни културни ценности, изкристализираха онези *междукултурни сблъсъци и диалози*, намерили проявления в творчеството на най-емблематичните женски имена на модерната турска проза – Халиде Едип Адъвар, Самиха Айверди, Адалет Ааоглу, Лейля Ербил, Пънар Кюр, Суат Дервиш, Лятифе Текин, Назлъ Ерай, Оя Байдар, Фюрузан и някои по-неизвестни имена на селската проза.

Трудно би могла да се проследи хронологията в динамиката на развитие на социокултурния диалогизъм, без анализа на най-болезнения културен сблъсък в турското общество, този между *Изтока и Запада.* Именно в търсенето на баланса между двете култури преминава житейския и творческия път на писателката и общественичка

Халиде Едип Адъвар, наричана пионер на промяната в съвременната турска литература, чиито възгледи и до днес битуват в произведенията на модерните турски писатели.

Нов етап в развитието на съвременната турска литература започва със силната селска вълна в следвоенната турска проза и се свързва с появата на нов тип демократична интелигенция, формирала се в създадените след 1940 г. *Селски институти*. Някои от малко известните пишещи възпитанички (Пакизе Тюркоглу, Хурийе Сарач, Наджие Макал, Недиме Кьошгероглу и Бахар Дадалоглу) разгледахме в нашия дисертационен труд от гледна точка на отразените от тях разнородни културни диалози на селото, които съвсем не се отнасят единствено до проблемите на жените.

Затрудненият културен диалогизъм между селото и града, респективно между традиционното и модерното, вследствие на вътрешните миграционни процеси, представихме чрез прозата на писателките Суат Дервиш и Пънар Кюр, отразила личната им ангажираност към неравноправието на туркинята.

Подобни са темите в творчеството на Лятифе Текин и Назлъ Ерай, което е пример за културна симбиоза между националния фолклор и модерната литература, открояваща се чрез фантазното и магичното в романите на писателките, едни от първите представители на магическия реализъм в турската литература.

Персонажите в романите „Котешки писма“ на Оя Байдар и „Цвете от нар в Берлин“ на Фюрузан, първите като политически емигранти, а другите като гастарбайтери, са изградени под знака на проблемите на мултикултурната среда на Западна Европа, в която попадат. И въпреки трудностите, свързани със срещата на манталитетите, културния диалог между „свои“ и „чужди“ поема в неочаквано градивна насока.

Накрая можем да заключим, че настоящото изследване потвърждава хипотезата ни, че турската литература и произведенията на модерните турски писателки са идеалното средство, ускоряващо културния обмен и спояването на различните културни слоеве на турското общество. В своите романи, поставяйки на фокус най-наболелите междукултурни дилеми на твърде разнородния социум, авторките на съвременната турска проза представят визия за едно креативно и равнопоставено взаимодействие между различните култури, осигуряваща достигането на баланс в амалгамата на съвременното турско общество.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Сред турската, българската, руската и западната историография свързани със творчеството на турските писателки липсва подобно широкообхватно изследване, представящо с диахронен подход и интердисциплинарна методология творческия облик на едни от най-изтъкнатите модерни авторки, анализирайки избрани техни творби, най-ярко отразяващи сблъсъка между културите, съпътстващ модернизиращото се турско общество. Ето защо нашият дисертационен труд е уникална разработка, поставяща на фокус творчеството на най-ярките съвременни турски писателки не просто в общ план, а в конкретна хронологично-събитийна линия на проследяване на културния диаологизъм в турското общество отразен в тяхната проза.

2. Противно на преобладаващите в много от изследванията феминистични нагласи относно творчеството на турските писателки за първи път в нашата дисертация убедително се защитава тезата, че в творбите на разгледаните от нас емблематични имена липсва ясно очертана рамка, определяща ги като изразени феминистки. Освен това самите авторки много категорично се разграничават от всякакви феминистки квалификации отправени към тях, което също е в подкрепа на нашето твърдение.

3. В нашия дисертационен труд, представяйки хронологично междукултурните сблъсъци, вдъхновили авторките да създадат съответните произведения категорично подкрепихме твърдението си, че проблематиката, разглеждана от тях с нищо не се различава от тази на мъжете писатели. Ето защо ще отбележим, че за първи път в нашето изследване се защитава тезата, че съвременните турски писателки наравно с мъжете писатели разглеждат не само проблемите на жената в турския социум (които са една от най-болните теми и до днес), но и всички наболели социокултурни сблъсъци на турското общество, най-вече свързани с идеята за турската модернизация. Ако трябваше с метафора да опишем прозата на съвременните турски писателки, щяхме да я наречем „голата истина за турската действителност“, но представена с онази женска сензитивност, понякога деликатно завоалирана и магична, друг път безпощадно грозна и

смразяваща. И всичко това продиктувано както от естествен порив на гражданска позиция, така и от преживяната лична житейска история на всяка от авторките.

4. За първи път за българската и чуждата историография в нашето изследване се разглежда творчеството на писателката Халиде Едип Адъвар като идейна платформа, оформила визията на множество талантливи модерни турски писателки. Стъпвайки на тази базова концепция относно ключовите междукултурни диалози „традиционно – модерно“ и „Изток и Запад“, всяка от авторките е надградила индивидуален творчески облик, оставящ незаличим отпечатък в съвременната турска литература. Следователно в нашия дисертационен труд изкристализира една идейна нишка между поколенията съвременни писателки, доказваща спираловидното развитие на съвременната турска литература, обновяваща се чрез връщане към старите си устои.

5. В изследване на съвременната турска литература за първи път крайно консервативното творчество на писателката Самиха Айверди се разглежда в две противоречиви, но в същото време градивни насоки. При едната визия творчеството на авторката се възприема като антипод на модернистичните идеи на Халиде Едип Адъвар, а при другата като своеобразна формула на един вид по-консервативна модернизация на турското общество, запазваща националната традиция, но обновяваща религията, което отново се доближава до възгледите на Халиде Едип Адъвар за умерено модернизиране и нови религиозни хоризонти. Разгледаната в нашето изследване антимодернистична позиция на писателката Самиха Айверди, която въпреки консервативните си възгледи относно възприемането на западната култура, всъщност привлича научния интерес със своята линия на модерен културен национализъм в турската литература, а това предлага материал за бъдещи задълбочени научни търсения.

6. В нашия научен труд се засяга творчеството на някои малко проучвани възпитанички на *Селските институти* като Пакизе Тюркоглу, Хурийе Сарач, Наджие Макал, Недиме Кьошгероглу и Бахар Дадалоглу. В прозата си тези авторки, подобно на мъжете писатели от селската вълна отразяват разнородните културни диалози на обществото, породени от икономическата изостаналост,

необразованост и морални закостенелости на селото, остарели морални догми по отношение на женския пол. Засягат и проблемите на образованието, междуетническите сблъсъци, масовите преселения към града и др. В рамките на това изследване бе невъзможно да се засегнат всички разнообразни творчески аспекти на селските авторки, но се постави своеобразно начало за по-нататъшна изследователска дейност в тази насока.

7. Важно е да се отбележи, че авторът на този дисертационен труд като носител на езика, тюрколог и преводач на художествена литература от турски на български език, директно използва оригиналните турски текстове на произведенията и научната литература, както и извърши преводите на цитатите от съответните романи на авторките. Усилената работа с множеството непреведена на български или на друг език турска литература (художествена и научна) отстрани езиковата бариера, улеснявайки дълбокото вникване в мисълта и идеите на автора, също така осигури възможност за по-точно предаване на използваните в оригиналите езикови и стилови особености. Изобщо този директен контакт с автори и критици улесни анализирането на проблемите, премахвайки езиковата бариера при достигането до съответните изводи и заключения.

Библиографска справка

Публикации на докторанта Семра Мустафа Ахмед по темата на дисертацията „Междукултурни диалози в прозата на съвременните турски писателки“

1. Борисова, Евдокия и Ахмед, Семра. С Русия в сърцето, – В: Ракла с културни кодове, Сборник в чест на 65-годишнината на проф. д. ф. н. Дечка Чавдарова, Издателство „Фабер“, 2016, 471 – 486.

2. Ахмед, Семра. Романът „Фатих – Харбие“ или сериалът „Двете лица на Истанбул“. – В: Електронно литературно издание litermedia.com, 2017 г. Microsoft Word - s-ahmed.docx (litermedia.com).

3. Ахмед, Семра. Балканската жена в пътеписите на Евлия Челеби. – В: Тюркологията в образованието – традиции, иновации, перспективи, съст. Вежди Хасан, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, Щумен, 2019, 234–241.

4. Semra Ahmed, Pravadı Istikbal Halk Kültür Evi – Bir Kadınlar Krallığı, – In: Balkanlarda Türk Kültürü: Bulgaristan Örneği Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı 27 – 28 Eylül 2018 İstanbul/ 29 Eylül 1 ekim 2018 Bulgaristan, Editörler: Cezmi Eraslan, Nilüfer Erdem, Duygu Saygın, Umut Dere, Türk Ocağı Yay. Istanbul, 2019, 326 – 334.

5. Ахмед, Семра. Лятифе Текин – Протест от сънища и магия, В: Mirabilia: Чудесно и магическо, Редактори Ваня Б. Лозанова-Станчева, Валерия Н. Фол, Studia Balcanica 33, ИБЦТ с ЦТ, БАН, София, 2020, 525 – 536.

6. Ахмед, Семра. Балкански метаморфози в романа на Пънар Кюр „Жена за обесване“ – В: Балканските култури: диалог, трансфер, метаморфози, Редакция О. Събев, Л. Тасева, А. Балчева, ИБЦТ с ЦТ, БАН, София, 2023, 249 – 261.

7. Ахмед, Семра. Ойа Байдар: Властелин на време и пространство в романа Котешки писма, В : Studia Balkanika 36 Mirabilia: Времена, Пространства, Митове, Изд. Парадигма, ИБЦТ – БАН, София, 2023, 407 – 417.

8. Ахмед, Семра. Чудовищният вик на Горгоната в романа на Лейля Ербил „Странен мъж“, Четвърта интердисциплинарна конференция Mirabilia: Емоции и страсти, София, 10 – 11 септември 2024. Под печат.